

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.30>ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р.
НА НАДДНІПРЯНЩИНІ**Олександр Биркович***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та історії держави і права**Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна)**ORCID ID: 0000-0003-3880-359X*

Анотація. У статті здійснюється характеристика передумов, особливостей проведення та змісту судової реформи 1864 р. Запроваджена система судочинства визначається не тільки новаторською, а й такою, що змінила усю правову систему Російської імперії. Запорукою цього було запровадження принципів змагальності, гласності, рівності громадян перед судом і гарантоване право на захист. Процедура прокурорського нагляду, відокремлення судового засідання та досудового слідства, запровадження суду присяжних, чітке розмежування повноважень сторін захисту й обвинувачення, встановлення презумпції невинуватості мало виключно позитивний вплив на свідомість пересічних громадян. На території України впровадження судової реформи мало свої специфічні риси, які полягали у швидшому впровадженні, ніж в інших регіонах імперії, мирових судів, за винятком Правобережжя, де земства були створені тільки на межі XIX–XX ст. Винятком було також нівелювання процедурних вимог до кандидатів на мирових судів, що мало наслідком призначення на відповідні посади відомих громадсько-політичних діячів, лідерів суспільної думки. Мирові суди (нижчі), окружні (вищі) підпорядковувалися Сенату, а главою всієї судової системи залишався імператор.

Ключові слова: судова реформа, судоустрій, суд присяжних, прокуратура, система права, особливості впровадження.

PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF THE JUDICIAL REFORM
OF 1864 IN THE NADPRIANSK REGION**Oleksandr Byrkovych***Candidate of Law Science, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of Theory and History of State and Law**Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)**ORCID ID: 0000-0003-3880-359X*

Abstract. The article describes the preconditions, features and content of the judicial reform of 1864. The introduced system of justice is defined not only as innovative, but also as one that changed the entire legal system of the Russian Empire. The key to this was the introduction of the principles of adversarial proceedings, publicity, equality of citizens before the courts and the guaranteed right to defense. The procedure of prosecutorial supervision, separation of court and pre-trial investigation, introduction of a jury trial, clear delineation of powers of the defense and prosecution, establishment of the presumption of innocence had an exclusively positive effect on the minds of ordinary citizens. On the territory of Ukraine, the introduction of judicial reform had its own specific features, which consisted in faster implementation, as in other regions of the empire of justices of the peace, except for the Right Bank, where zemstvos were established only at the turn of XIX–XX centuries. An exception was also the leveling of procedural requirements for candidates for magistrates' courts, which resulted in the appointment of well-known public and political figures, leaders of public opinion. Justices of the peace (lower), district (higher), subordinated to the Senate, and the head of the entire judicial system remained the emperor.

Key words: judicial reform, judicial system, jury trial, prosecutor's office, legal system, peculiarities of implementation.

CECHY WPROWADZENIA REFORMY SĄDOWNICTWA 1864 ROKU W NADDNIEPRZU

Oleksandr Byrkovych*kandydat nauk prawnych, docent,**docent Katedry Teorii i Historii Państwa i Prawa**Użhorodzkiego Uniwersytetu Narodowego (Użhorod, Ukraina)**ORCID ID: 0000-0003-3880-359X*

Adnotacja. W artykule przedstawiono charakterystykę przesłanek, cech przeprowadzenia i treści reformy sądownictwa 1864 r. Wdrożony system sądownictwa zdefiniowany nie tylko jako innowacyjny, ale także taki, który zmienił cały system

правний Imperium Російського. Варунком tego było wprowadzenie zasad kontradyktoryjności, rozgłosu, równości obywateli przed sądem oraz zagwarantowane prawo do obrony. Procedura nadzoru prokuratora, oddzielenie rozprawy sądowej i dochodzenia przedprocesowego, wprowadzenie ławy przysięgłych, wyraźne rozróżnienie uprawnień stron obrony i oskarżenia, ustalenie domniemania niewinności miało wyjątkowo pozytywny wpływ na świadomość zwykłych obywateli. Na terytorium Ukrainy wprowadzenie reformy sądownictwa miało swoje specyficzne cechy, polegające na szybkim wdrożeniu, jak w innych regionach Imperium, sądów pokoju, z wyjątkiem Prawobrzeża, gdzie ziemstwa powstały dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Wyjątkiem było również niwelowanie wymogów proceduralnych wobec kandydatów na sędziów pokoju, co skutkowało mianowaniem na odpowiednie stanowiska znanych działaczy społeczno-politycznych, liderów opinii publicznej. Warunkowo dwuetapowy system sądowniczy – sądy pokoju (niższe), okręgowe (wyższe), podlegały Senatowi, a głową całego systemu sądowniczego pozostał cesarz.

Słowa kluczowe: reforma sądownictwa, sądownictwo, ława przysięgłych, prokuratura, system prawa, cechy wdrożeniowe.

Вступ. 1860–1880-ті рр. стали для Російської імперії часом глибоких політичних і суспільних трансформацій. Соціально-економічна криза, поразка на геополітичному просторі (Кримська війна) продемонстрували, що чинна система організації державної влади не ефективна. Ліквідація кріпацтва, земська, міська, військова реформи мали вагомий вплив на перетворення держави Романових на розвинену імперію, сприяли індустріалізації та утвердженню нового типу господарських і суспільних відносин, однак саме судово-реформа 1864 р. стала визначальною у плані трансформації всієї правової системи Російської імперії, адже започаткувала нетипову для абсолютистської монархії ліберально-демократичну систему судоустрою та судочинства, яка в окремих аспектах випереджала чинні тоді європейські практики.

Особливе значення судова реформа мала для українських земель, що входили до складу Російської імперії. З одного боку, було запроваджено новий ліберально-демократичний тип судоустрою і судочинства, а з іншого – відбулося остаточне руйнування традиційно українських норм і принципів судочинства, що зберігалися з часів Гетьманщини. Останнє є показником не стільки якості й ефективності традиційних норм, як недосконалості судової системи імперії Романових, котра існувала до 1864 р. Окрім того, ліквідація багатоступеневої, забюрократизованої системи, чиновницького монополізму у системі судочинства призвела до руйнування подібних владних рудиментів у всіх сферах політичного життя. Впроваджені у процесі реформи підходи та принципи організації судоустрою та судочинства дозволили забезпечити достатній правовий захист пересічних громадян і стали ефективним інструментом на шляху утвердження віри у «добраго царя».

Наукова актуальність нашого дослідження зумовлюється потребою виявлення особливостей впровадження судової реформи на території України, її впливу на трансформацію суспільної свідомості та правової культури населення.

Слід зауважити, що реформування судової системи Російської імперії другої половини XX ст. є однією з найбільш досліджуваних історико-правових тем. Перші теоретичні характеристики принципів і способів організації системи судочинства згідно з реформою 1864 р. з'явилися ще в кінці XIX ст. У цьому плані цінними є дослідження К. Арсеньєва, І. Гессена, А. Коні, А. Кізеветтера, С. Татіщева, В. Фукса та ін. Згадані автори були юристами-практиками та подавали цінні рекомендації стосовно удосконалення запровадженої системи судочинства. У післяреволюційний період інтерес до імперського законодавства закономірно спав, і тільки у другій половині XX ст. радянські вчені повертаються до аналізу норм і засад судової реформи 1864 р. Серед робіт сучасних українських та іноземних (російських) дослідників цікавими є наукові напрацювання І. Барсукової, Г. Джаншиєва, С. Казанцева, В. Кампо, О. Козинця, М. Коротких, С. Обрусної, В. Павелко, В. Святоцької, О. Скрипки, Л. Шевчука, М. Ярошенка та ін.

Метою статті є визначення характерних рис судової реформи 1864 р. та особливостей її реалізації на території Наддніпрянщини у другій половині XX ст. Утверджені в ході реформи норми кардинально змінили не тільки судоустрій, а і правову систему Російської імперії загалом, заклавши початок демократизації процесів судочинства.

Виходячи з поставленої мети, потрібно з'ясувати такі питання:

- які основні новели передбачала судова реформа 1864 р., їхні переваги та недоліки порівняно з дореформеною системою судочинства;
- загальна характеристика запровадженої системи судочинства, визначення статусу суду присяжних, інституту прокуратури, адвокатури;
- специфіка запровадження судової реформи на території Наддніпрянщини;
- вплив судової реформи на рівень правосприйняття та правової культури населення України другої половини XIX ст.

Проблемно-хронологічний підхід, історико-правовий і формально-юридичний методи, а також принципи історизму й об'єктивності становлять методологічну основу дослідження.

Основна частина. Потреба у реформуванні чинної в Російській імперії системи судочинства назріла ще у перші десятиліття XIX ст., коли М. Сперанський у 1803 р. запропонував подібну реформу і сприяв її частковій реалізації через кодифікацію норм права і видання у 1809 р. «Введения к уложению государственных законов» (Скурагович, 2014: 346). Попри спроби запровадження демократичних відносин, дебюрократизацію владного апарату, не було вирішено ключової проблеми – ліквідації становості судів, адже більшість населення імперії не підлягала під загальну судову юрисдикцію, бо перебувала у статусі кріпаків і повністю підпорядковувалася своєму власнику. З іншого боку, перші практичні кроки, що відповідали засадам судових нововведень 1809 р., були здійснені тільки 1857 р., коли на розгляд Державній раді було передано «Статут цивільного судочинства»,

однак у 1862 р. його відхилили (Скуратович, 2014: 346–347). Єдиним нововведенням стало запровадження у 1862 р. інституту адвокатури, що наблизило імперську систему судочинства до європейської. Того ж року за дорученням імператора Олександра II було створено спеціальну комісію, яка мала займатися розробкою і впровадженням судової реформи відповідно до західноєвропейських принципів (Джаншиєв, 1905: 695).

Показово, що і в середовищі російської аристократії точилася дискусія стосовно майбутнього судової реформи. Одним із найбільших її прихильників був граф Д. Блудов, який у 1859 р. представив на розгляд імператору проект закону про «мирових суддів», вказавши, що основною проблемою до його впровадження є саме збереження кріпацтва (Коротких, 2014: 43). Іншим питанням, яке викликало найбільше суперечностей серед реформаторів, було скасування фізичних покарань і застосування тортур під час досудового слідства (Коротких, 2014: 57).

Позитивним моментом судової реформи 1864 р. було те, що спеціально створена комісія не тільки запропонувала механізми реформування, а й передала на розгляд і затвердження Державної ради нові судові статuti – норми права, на підставі яких мала організуватися судова влада та здійснюватися судочинство. Оскільки до подібної роботи залучили політиків, правників, вчених, вдалося уникнути половинчастих рішень і позбавитися рудиментних інквізиційних підходів до слідства та його таємного характеру. Як наслідок, прийнята у листопаді 1864 р. судова реформа була однією із найпоспідовніших реформ другої половини XIX ст. і започаткувала створення абсолютно нової судової системи, незалежної від адміністративної гілки влади (Ярошенко, 2015: 95). Абсолютно новими стали принципи змагальності, гласності, рівності громадян перед судом і гарантоване право на захист. Окрім того, було запроваджено процедуру прокурорського нагляду, відокремлення судового засідання та досудового слідства, запровадження суду присяжних, чітке розмежування повноважень сторін захисту й обвинувачення, встановлення презумпції невинуватості. У декларативному відношенні російська судова система згідно з реформою 1864 р. в окремих випадках випереджала судові системи тогочасних європейських країн і була новаторською за своїм характером. Відповідно, якщо селянська реформа 1861 р. ліквідувала кріпацтво, але не надала селянам жодного правового статусу, то судова реформа 1864 р. наділила їх правами громадян і правом на справедливий суд.

Загалом було запроваджено двоступеневу систему судочинства (хоча юридично главою судової системи був імператор), а найвищою судовою інстанцією був Сенат. Сенат виступав касаційною інституцією, а в окремих випадках був судом першої інстанції (важливі справи державної ваги). Сенату підпорядковувалися мирові й окружні суди. Обидві ці інституції були позбавлені права досудового слідства, чим почали займатися органи поліції.

Середню судову ланку становили окружні суди, які створювалися у межах адміністративних округів і склалися із цивільної та кримінальної палат. Кримінальна палата, у свою чергу, поділялася на коронний суд і суд присяжних засідателів. Суддями в окружних судах були зазвичай особи дворянського походження, котрі призначалися імператором. В окремих випадках окружним судам дозволялося формувати посаду судових слідчих, які займалися слідчими діями. Ця норма мала як позитивні, так і негативні наслідки. Позитив полягав у тому, що судовий слідчий паралельно із поліцейськими проводив альтернативне розслідування, надаючи суддям необхідні докази для винесення чи скасування вироку. Негативом була спроба відновлення дореформеної практики єдності досудового слідства та судової діяльності.

Апеляційною інстанцією при окружних судах були судові палати, які створювалися на кілька губерній і поділялися на цивільну і кримінальну. Вони вирішували злочини, пов'язані з державною зрадою, чи злочини посадових осіб (Барсукова, 2015: 7). Подекуди дозволялося створювати спеціальний Верховний кримінальний суд, що займався виключно питаннями державних злочинів.

На території Наддніпрянщини було створено 25 окружних судів і три судові палати: Одеську, Харківську, Полтавську (Павелко, 2012: 443).

Визначаючи статус окружного суду, можна стверджувати, що це був повноцінний орган влади, який внаслідок наступних реформ поєднував судові, прокурорсько-наглядові, слідчі, нотаріальні функції, а це не зовсім позитивно впливало на процес судового рішення. З іншого боку, це був ефективний крок на шляху повноцінного оформлення системи юстиції.

Важливою ланкою окружних судів був суд присяжних, який вирішував найбільш важливі кримінальні справи. Запозичивши європейський досвід, зокрема норми процесуального законодавства Женеви та Сардинського королівства, реформа 1864 р. започаткувала формування палати присяжних-засідателів у кількості 12 чоловік (Казанцев, 1991: 6). Кандидатури присяжних затверджувалися земськими та міськими управами за погодженням губернатора чи градоначальника і заносилися до відповідного реєстру (Козинець, 2016: 26). Позитивною рисою суду присяжних була його аполітичність (Козинець, 2016: 27). Стосовно майнового, вікового та гендерного цензу, то присяжними могли бути чоловіки віком від 25 до 70 років, які певний час проживали в одній місцевості та сплачували податки в державну казну. Автоматично до числа присяжних зараховували усіх чиновників із V до XIV рангу (Козинець, 2016: 27). Останнє, на нашу думку, не сприяло утвердженню демократизму й аполітичності судової системи, про що стверджував О. Козинець. Натомість позитивом можна вважати визначення чіткого переліку осіб, які не могли бути присяжними: держчиновників перших IV рангів (прокурорів, працівників суду, поліції, військовослужбовців, вчителів), а також людей, що перебували під слідством, й осіб, котрі мали низку фізіологічних чи психологічних відхилень (Коротких, 1989: 153). Не мали права бути присяжними також представники духовенства, що також можна вважати позитивною практикою з морального погляду.

Загалом суд присяжних виявився досить ефективним (забезпечив ліквідацію традиційної для судової системи корупції), хоча він мав багатьох противників у владному середовищі.

Найнижчу судову ланку й основний інститут вирішення судових спорів становили мирові суди, які були основною судовою інстанцією і створювалися у всіх адміністративних одиницях імперії. До їхньої компетенції входило вирішення цивільних справ, а також окремих справ у сфері адміністративних чи кримінальних відносин. Посада мирового судді була виборною, а термін повноважень становив три роки. На території України процедура призначення мирових суддів відрізнялася від загальноросійської. Якщо загальноприйнятим було те, що кандидатури мирових суддів обиралися повітовими земськими зборами, міськими сенатами і затверджувалися Сенатом, то на Наддніпрянщині, зокрема Правобережжі, мирових суддів призначав міністр юстиції (Кампо, 2007: 8). Причин цього було декілька. По-перше, в українських губерніях, пізніше, ніж в інших регіонах Російської імперії, було реалізовано земську реформу. По-друге, органи місцевого самоврядування (земські збори, які формувалися із землевласників та знаті) не створювалися через домінування серед вищих прошарків суспільства Правобережжя поляків, які у 1863 р. організували повстання проти влади.

Така ситуація мала як позитивні, так і негативні наслідки. Негативом було те, що впровадження нової системи права на українських землях відбувалося не одночасно, що перешкоджало виробленню «єдиної практики мирових суддів у межах українських територій» (Павелко, 2012: 441). Певним позитивом було те, що на Лівобережній Україні мирові суди впроваджувалися у перші роки після реформи 1864 р., що було на кілька років швидше, ніж в інших регіонах Російської імперії.

Цікаво, що посада мирового судді була високооплачуваною. Власне, боротьба і запобігання корупційним зловживанням у системі судочинства були також ключовими пунктами судової реформи 1864 р. Боротьба з бюрократизацією і зловживаннями посадовців судових адміністрацій призвела до того, що мировий суддя за свою службу міг отримати у постійну власність земельний наділ або нерухоме майно вартістю у 1 500 рублів (від 3 до 6 тис. у місті) (Кампо, 2007: 8). Одночасно посилювалися і вимоги до суддів – наявність освіти та трирічного досвіду роботи в системі судочинства. З метою повного оновлення суддівської влади та за відсутності достатньої кількості кандидатів з освітою в українських губерніях тільки трохи більше половини суддів мали освіту і ще менше мали будь-який практичний досвід. Цікавою є статистика Н. Окунева стосовно рівня освіченості мирових суддів українських губерній: у Харківській – 56,8%, Катеринославській – 61,5%, Полтавській – 63,5%, Чернігівській – 68,6% (Окунев, 1896: 210). Така практика була негативною у перші кілька років діяльності мирових суддів, доки обрані на посади судді не набули достатнього практичного досвіду і компетентності.

Українська дослідниця С. Обрусна вказує на поетапний характер процесу впровадження судової реформи та виділяє такі стадії: «регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, їх фактичну реалізацію» (Обрусна, 2012: 150). Це закономірний процес за умов докорінної зміни судової системи, адже для більшості населення рівність перед судом була недосяжна, так само, як і право відстоювати власні права.

Характерною рисою впровадження системи судочинства на українських землях, зокрема інституту мирових суддів, була процедура недотримання цензових умов відбору мирових суддів. Остання утверджувалася законом «Про заснування судових установлень», згідно з яким українські земства активно обирали до складу мирових суддів відомих громадсько-політичних діячів, лідерів суспільної думки чи моральних авторитетів (Павелко, 2012: 442).

Функції апеляційної інституції виконували з'їзди мирових суддів, які обговорювали та колективним рішенням визначали правомірність винесення того чи іншого судового рішення.

Окреме місце в системі судочинства займали інститути прокуратури, адвокатури та нотаріату. Саме на прокуратуру покладалася функція прокурорського нагляду за дотриманням і застосуванням законів. Цікаво, що прокурори, окрім статусу представника держави у процесі кримінального обвинувачення, могли надавати функції захисту для осіб, які не могли найняти адвоката (Павелко, 2012: 443). Посада прокурора та його помічника створювалася при кожному окружному суді. Інститут прокуратури безпосередньо підпорядковувався міністру юстиції. При касаційних установах запроваджувалася посада обер-прокурора із надзвичайними повноваженнями.

Стосовно інституту адвокатури або присяжних повірених, то його створення було логічним за умов запровадження суду присяжних. До адвокатів (присяжних повірених) висувалися схожі до присяжних гендерні, майнові, освітні вимоги. З часом склалася практика, що присяжні повірені перетворилися на незалежний орган влади з демократичними принципами роботи, які розцінювалися державою як підривні. Наслідком цього стало тимчасове припинення повноважень адвокатів і передача їхніх функцій безпосередньо судам у 1874 р. (Святоцька, 2009: 150).

Тривалою у процесі реалізації судової реформи 1864 р. була процедура формування органів нотаріату. Суперечки точилися стосовно статусу нотаріусів і їхнього місця у системі судочинства. Прогресивна ідея врегулювання через інститут нотаріату цивільних і господарських спорів не принесла позитивних наслідків. По-перше, не було ліквідоване старе законодавство, яке регулювало цивільні правовідносини. По-друге, нотаріуси безпосередньо підпорядковувалися голові судової палати, що згідно з дослідженням Л. Шевчука було «не винятком, а правилом» (Шевчук, 2014: 159). Така ситуація була закономірною з огляду на сам процес реформування та його впровадження. Відсутність попереднього досвіду, достатньої кількості людей із юридичною освітою, трансформація свідомості пересічних громадян, котрі отримали можливість захищати

себе в суді, призвела до збереження рудиментів старої системи у вигляді бюрократизації та корупції. Як наслідок, до кінця XIX ст. до судової реформи 1864 р. було прийнято більше 700 доповнень і поправок, які мали на меті нівелювати насамперед недоліки процесуального і матеріального законодавства. Це був так званий період «контрреформ» (Барсукова, 2015: 6), що вплинули насамперед на ідею трансформації судової системи.

Висновки. Таким чином, запроваджена внаслідок реформи 1864 р. система судочинства імперії Романових була ліберально-демократичною за своїм характером і засадничо не відповідала абсолютистському характеру тогочасної правової системи. Будучи найбільш послідовною і ґрунтовною з реформ, які проводилися у 60–80-х рр. XIX ст., судова реформа заклала початок формуванню нового типу правосприйняття пересічних громадян, більша частина з яких до 1861 р. не володіли жодними правами.

Основним нововведенням судової реформи 1864 р. було запровадження принципу гласності, змагальності сторін, а також презумпції невинуватості. Діяльність суду присяжних у системі кримінального судочинства мала також позитивні наслідки.

Цікавою видається практика майнового й освітнього цензу до кандидатур суддів (у плані гендерної вибірки – право бути суддею мали тільки чоловіки). Брак кадрів призвів до обрання на посади суддів відомих громадсько-політичних діячів. Подібна практика була особливо поширеною на Наддніпрянщині, що ще більше підсилювало авторитет судової системи серед пересічних громадян.

Список використаних джерел:

1. Барсукова І.В. Судебные реформы в России: история и современность. С. 5–10. URL: http://files.sudrf.ru/2478/user/SV_Altai_2_07_2015.pdf.
2. Джаншиев Г.А. Эпоха великих реформ : Ист. справки : С портр. Джаншиева, Белинского, Грановского. Санкт-Петербург : Типо-лит. Б.М. Вольфа, 1905. LXXXIX, 859 с.
3. Казанцев С.М. Суд присяжных в России. Громкие уголовные процессы 1864–1917 гг. Ленинград, 1991. 512 с.
4. Кампо В.М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження. Київ : Ін-т громадян. Сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста», 2007. 40 с.
5. Козинець О.Г., Скрипка О.А. Суд присяжних в Російській імперії в контексті європейського досвіду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 1 (1). С. 25–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(1)_8).
6. Коротких М.Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 года в России. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. 185 с.
7. Коротких М.Г. Судебная реформа 1864 года в России (сущность и социально-правовой механизм формирования). *Судебная власть и уголовный процесс*. 2014. № 3. С. 42–106. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-reforma-1864-goda-v-rossii-suschnost-i-sotsialno-pravovoy-mehanizm-formirovaniya-izvlecheniya/viewer>.
8. Обрусна С.Ю. Формування корпусу суддів за судовою реформою 1864 року. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_4_3.
9. Окунев Н. К вопросу об образовательном цензе и продолжительности службы мировых судей. *Журнал Министерства юстиции*. 1896. № 2. С. 207–212.
10. Павелко В.О. Судова система на українських землях в складі Російської імперії за судовою реформою 1864 року. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 46. С. 439–446.
11. Святоцька В. Інститут присяжних повірених на території України за судовими статутами 1864р. *Право України*. 2009. № 8. С. 147–153.
12. Скуратович І.М. Значення підготовчого етапу у прийнятті судової реформи 1864 р. *Форум права*. 2014. № 3. С. 346–351.
13. Шевчук Л. Нотаріальна реформа 1864–1866 рр. в оцінках сучасників. *Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична*. 2014. Вип. 59. С. 156–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_59_24.
14. Ярошенко М.О. Протидія корупції в судовій системі Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія : Економіка і право*. 2015. Вип. 30. С. 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_30_14.

References:

1. Barsukova, I.V. (2015). Sudebnye reformy v Rossii: istoriya i sovremennost'. [Judicial reforms in Russia: history and modernity]. S. 5–10. URL: http://files.sudrf.ru/2478/user/SV_Altai_2_07_2015.pdf. [in Russian].
2. Dzhanshiev, G.A. (1905). Jepoha velikih reform : Ist. spravki : S portr. Dzhanshieva, Belinskogo, Granovskogo. [The era of great reforms: East. References: With portr. Dzhanshiev, Belinsky, Granovsky]. Sankt-Peterburg: Tipo-lit. B.M. Vol'fa. LXXXIX, 859 s. [in Russian].
3. Kazancev, S.M. (1991). Sud prisjazhnyh v Rossii. Gromkie ugovolnye processy 1864–1917 gg. [Jury trial in Russia. Loud criminal trials of 1864–1917]. Leningrad, 512 s. [in Russian].
4. Kampo, V.M. (2007). Myrovi suddi ta hromadski myrovi suddi v Ukraini: problemy ta perspektyvy vprovadzhenia. [Justices of the peace and community justice of the peace in Ukraine: problems and prospects for implementation]. Kyiv: [In-t hromadian. Susp-va: TOV "IKTsLesta"]. 40 s. [in Ukrainian].
5. Kozynets, O.H., Skrypka, O.A. (2016). Sud prysiazhnykh v Rosiiskii imperii v konteksti yevropeiskoho dosvidu. [Jury in the Russian Empire in the context of European experience]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : Yurydychni nauky*. Vyp. 1 (1). S. 25–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(1\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(1)_8) [in Ukrainian].
6. Korotkih, M.G. (1989). Samoderzhavie i sudebnaja reforma 1864 goda v Rossii. [Autocracy and Judicial Reform of 1864 in Russia]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta. 185 s. [in Russian].

7. Korotkih, M.G. (2014). Sudebnaja reforma 1864 goda v Rossii (sushhnost' i social'no-pravovoj mehanizm formirovaniya). [Judicial reform of 1864 in Russia (essence and social and legal mechanism of formation)]. *Sudebnaja vlast' i ugovolnyj process*. № 3. S. 42–106. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-reforma-1864-goda-v-rossii-suschnost-i-sotsialno-pravovoy-mehanizm-formirovaniya-izvlecheniya/viewer> [in Russian].
8. Obrusna, S.Yu. (2012). Formuvannia korpusu sudovoiu reformoiu 1864 roku. [Formation of the corps of judges under the judicial reform of 1864.]. *Pravo i suspilstvo*. № 4. S. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_4_3 [in Ukrainian].
9. Okunev, N.K. (1896). Voprosu ob obrazovatel'nom cenze i prodolzhitel'nosti sluzhby mirovyh sudej. [On the issue of educational qualifications and the length of service of justices of the peace]. *Zhurnal Ministerstva justicii*. № 2. S. 207–212. [in Russian].
10. Pavelko, V.O. (2012). Sudova systema na ukrainskykh zemliakh v skladi Rosiiskoi imperii za sudovoiu reformoiu 1864 roku. [Judicial system in the Ukrainian lands as part of the Russian Empire under the judicial reform of 1864.]. *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 46. S. 439–446. [in Ukrainian].
11. Sviatotska, V. (2009). Instytut prysiaznykh povirenykh na terytorii Ukrainy za sudovymi statutamy 1864 r. [Institute of Jurors on the Territory of Ukraine under the Court Statutes of 1864]. *Pravo Ukrainy*. № 8. S. 147–153. [in Ukrainian].
12. Skuratovych, I.M. (2014). Znachennia pidhotovchoho etapu u pryiniatti sudovoi reformy 1864 r. [The importance of the preparatory stage in the adoption of judicial reform in 1864]. *Forum prava*. № 3. S. 346–351. [in Ukrainian].
13. Shevchuk, L. (2014). Notarialna reforma 1864–1866 rr. v otsinkakh suchasnykiv. [Notarial reform of 1864–1866 in the estimations of contemporaries]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. : Yurydychna*. Vyp. 59. S. 156–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_59_24 [in Ukrainian].
14. Iaroshenko, M.O. (2015). Protydiia koruptsii v sudovii systemi Naddnpirianskoi Ukrainy v druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [Anti-corruption in the judicial system of Dnieper Ukraine in the second half of the XIX – early XX centuries]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya : Ekonomika i pravo*. Vyp. 30. S. 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_30_14. [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.31>

ПРАВОВА ПРИРОДА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В ЗАКРИТТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Іван Гафич

аспірант кафедри судоустрою та прокурорської діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7520-6538.

Анотація. У науковій статті розглядаються основні складові частини, що визначають правову природу діяльності прокурора щодо закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Розкриття природи цієї діяльності дозволяє визначити її сутність та окреслити коло питань, які вирішує прокурор щодо закриття кримінального провадження. Таким чином стає можливим з'ясувати роль прокурора на етапі закінчення досудового розслідування.

Метою статті є визначення правової природи діяльності прокурора щодо закриття кримінального провадження як форми закінчення досудового розслідування.

Обґрунтовано, що саме прокурор є ключовим і здебільшого виключним суб'єктом, який приймає рішення про закінчення досудового розслідування в одній із передбачених законом форм.

Аргументовано, що у ситуації закриття кримінального провадження прокурором реалізується декілька форм здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням: 1) особисте прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження; 2) контроль за відповідним процесуальним рішенням слідчого; 3) ініціювання прийняття цього процесуального рішення слідчим суддею.

Таким чином, діяльність прокурора щодо закриття кримінального провадження можна визначити як комплексний і багатоаспектний напрям процесуального керівництва досудовим розслідуванням, який полягає у припиненні кримінальної процесуальної діяльності за наявності відповідних підстав, які перешкоджають її продовженню та направленню кримінального провадження на розгляд суду.

Вказана діяльність є похідною від здійснення прокурором кримінального переслідування і визначається процесуальним статусом прокурора як суб'єкта, уповноваженого розпоряджатися публічним обвинуваченням у кримінальному провадженні.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження, закриття кримінального провадження, досудове розслідування, процесуальне керівництво.